

Марина ПАВЛІК

Національна академія сухопутних військ

імені гетьмана Петра Сагайдачного

(Львів, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5864-3972>

Електронна пошта: raaavlik@ukr.net

УЧАСТЬ ФОРМУВАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У СПЕЦІАЛЬНИХ ТА БОЙОВИХ ДІЯХ ПЕРШОГО ЕТАПУ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ (14 квітня – 5 липня 2014 р.)

У статті проаналізовано участь Національної гвардії України у відбитті збройної агресії російської федерації у період з квітня по липень 2014 року. Зазначається, що створення та мобілізація частин і підрозділів Національної гвардії України відбувалися у відповідь на загострення безпекової ситуації на сході держави. Проаналізовано перші бойові операції Національної гвардії, зокрема участь у звільненні Слов'янська, Краматорська, Маріуполя, а також стратегічно важливих об'єктів. Особливу увагу приділено ролі добровольчих формувань, що стали основою для створення бойового потенціалу гвардійських підрозділів.

Ключові слова: *антитерористична операція, збройна агресія, російсько-українська війна, Національна гвардія України, Харків, Слов'янськ.*

Постановка проблеми. Попри наявність окремих наукових і публіцистичних праць, присвячених діяльності Національної гвардії України (далі – НГУ), її участь у збройному протистоянні російській агресії у 2014 р. досі не отримала належного комплексного висвітлення. Більшість досліджень зосереджено переважно на політичних передумовах, правовому оформленні створення НГУ чи загальних характеристиках антитерористичної операції (далі – АТО), тоді як бойові дії, структура сил, особливості залучення резервних батальйонів в умовах гібридної війни залишаються вивченими фрагментарно. Дослідження діяльності НГУ на першому етапі АТО є важливим як для розвитку історичної науки, так і для практики сучасного військового управління. Актуальність дослідження полягає в тому, що історія участі сил Національної гвардії в оборонних діях під час першого етапу антитерористичної операції недостатньо висвітлена у вітчизняній історіографії і обмежується окремими публікаціями. Авторка частково дослідила події, що відбувались у зазначених хронологічних межах, та здійснила їх воєнно-історичний опис.

Метою статті є комплексний аналіз участі формувань Національної гвардії України у спеціальних та бойових діях на першому етапі антитерористичної операції на сході України (14 квітня – 5 липня 2014 р.) із розкриттям їх

завдань та впливу на перебіг операцій у зазначений час.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації та узагальненні фактичного матеріалу щодо участі формувань Національної гвардії України у спеціальних і бойових діях першого етапу АТО, уточненні їх реального внеску в стабілізацію оперативної обстановки, а також у введенні до наукового обігу нових даних та інтерпретацій, що дають змогу по-новому оцінити роль НГУ у системі безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед наукових праць, присвячених дослідженню місця НГУ у відбитті російської агресії з 2014 р., варто відзначити роботу Ю. Аллерова та О. Кривенка, які висвітлили історію становлення Національної гвардії України, етапи її реформування та місце у системі сил безпеки. Автори аналізують взаємопов'язаність функцій на прикладі переходу від виконання військових функцій до правоохоронних, що відбувався «по колу», послідовно у кожному населеному пункті під час першого етапу антитерористичної операції (Аллеров, А. & Кривенко, О. 2018).

У своїй монографії А. Харук висвітлює події 2014 року, зокрема звільнення силами полку спеціального призначення «Ягуар» будівлі Харківської обласної державної адміністрації. Проте участь підрозділів НГУ розглянуто побіжно, без

детального аналізу участі підрозділу у подальших бойових діях (Харук, А. 2025).

Загалом значна частина праць українських науковців присвячена участі Національної гвардії України у збройному конфлікті, проте, переважно дослідженню адміністративно-правового статусу в секторі безпеки і оборони України.

Важливим джерелом інформації є серія інформаційно-аналітичних брошур, підготовлених Головним управлінням Національної гвардії України, оскільки вони відображають офіційну позицію відомства та містять узагальнені дані щодо його діяльності. Зокрема, у брошурі № 35, присвяченій 10-й річниці створення НГУ, найвиразніше описано перелік населених пунктів, контроль над якими було відновлено за участю військовослужбовців НГУ у квітні 2014 року (Національна гвардія України. 10 років... 2024).

Хронологію подій під час перших операцій допомагає проаналізувати низка інформаційних видань. Збірка матеріалів «Бойовий шлях Національної гвардії України» присвячена участі особового складу Головного управління, управлінь оперативно-територіальних об'єднань, з'єднань і військових частин Національної гвардії України, їх окремих підрозділів у захисті суверенітету та територіальної цілісності України (2014–2021 рр.). У збірці висвітлено виконання завдань за призначенням в умовах участі в бойових діях та постійної бойової готовності до застосування сил і засобів Національної гвардії в антитерористичній операції (2014–2018 рр.) та операції Об'єднаних сил (2018–2021 рр.) на сході України, (Бойовий шлях Національної гвардії України. 2024). Видання «Національна гвардія України: історія, розвиток, сучасність» являє собою нарис історії становлення та діяльності Національної гвардії України. У праці особливий акцент зроблено на подіях 2014 року, коли Національна гвардія України вперше після відновлення своєї діяльності була залучена до відбиття збройної агресії (Національна гвардія України: історія, розвиток, сучасність. 2024).

Окремим розділом у виданні «Біла книга антитерористичної операції на сході України» (2014–2016)» відображено роль Національної гвардії України як складової сектору безпеки і оборони України у протистоянні російській агресії на Сході України у 2014–2016 роках (Руснак, І. (заг. ред.). 2017).

У нашому дослідженні використано історичну періодизацію антитерористичної операції, розро-

блену В. Грицюком, М. Гребенюком та П. Щипанським. У межах цієї розвідки науковці побіжно розглядають питання формування Національної гвардії України, що дає змогу співвіднести події, пов'язані зі створенням та застосуванням підрозділів НГУ у відсічі російської агресії, із ширшим контекстом розвитку воєнно-політичної обстановки на сході України (Гребенюк, М., Грицюк, В. & Щипанський, П. 2020).

Виклад основного матеріалу. Після Революції гідності Україна опинилась у найбільш складному становищі з часів проголошення незалежності. Першими вплив гібридної війни з боку російської федерації відчували військовослужбовці військових частин Кримського територіального командування, а у Донецькій і Луганській областях – Східного територіального командування військ (Зелений, В. 2024, с. 53). 27 лютого 2014 р. озброєні військові без розпізнавальних знаків захопили парламент і Раду міністрів Автономної Республіки Крим, у подальшому заблокували військові частини внутрішніх військ МВС України. Невідомі особи пропонували українським військовослужбовцям не чинити опору, скласти зброю і перейти на бік «законної влади», обіцяючи забезпечити гідні умови служби та соціальний захист (Історичний дайджест... 2017, с. 7). Зважаючи на події у Криму, з 8 березня у Донецьку посилили охорону громадського порядку біля органів державної влади та місцевого самоврядування, залучивши 21-шу окрему бригаду охорони громадського порядку (ОГП), 11-й та 12-й окремі батальйони, а з 5 квітня – 1-шу бригаду оперативного призначення (ОП), 27-му бригаду, 7-й та 25-й окремі батальйони (Історичний дайджест... 2017, с. 9).

До боротьби із російською агресією долучилися учасники Революції гідності, з числі яких формували резервні батальйони Національної гвардії. Воєнно-політична обстановка, що складалася на сході України, зумовлювала необхідність ухвалення рішення про збройний опір російській агресії, у тому числі й силами Національної гвардії України. Саме ці події значною мірою і заклали своєрідне підґрунтя для формування і становлення НГУ, призначеної швидко реагувати на виклики та загрози як у військовій, так і правоохоронній сферах. 11 березня 2014 р., відкриваючи засідання Верховної Ради України, Голова Верховної Ради, виконуючий обов'язки Президента України О. Турчинов проголосив про реєстрацію законопроекту про Національну гвардію України. 13 березня 2014 р. створено Націо-

нальну гвардію України як військове формування з правоохоронними функціями.

14 березня 2014 р. у навчальному центрі НГУ «Нові Петрівці» із 570 учасників Революції гідності було сформовано перший добровольчий батальйон у складі 27-ї бригади. У 2017 р. цей день Постановою Верховної Ради України було встановлено як День українського добровольця. Добровольці пройшли вишкіл під керівництвом начальника управління бойової та спеціальної підготовки Головного управління НГУ генерал-майора Сергія Кульчицького і на початку квітня склали військову присягу. З ускладненням суспільно-політичної ситуації у країні особовий склад НГ України був екіпірований для забезпечення громадської безпеки, проте, загострення оперативної ситуації, наявність у терористів стрілецької зброї змусили у найкоротші терміни доукомплектувати усі задіяні підрозділи штатною вогнепальною зброєю, бронежилетами та шоломами четвертого класу захисту. Протидії проявам гібридної війни особовому складу НГ України доводилося навчатися під час виконання бойових (службово-бойових) завдань (Руснак, І. (заг. ред.). 2017, с. 107).

В обласних центрах на сході України, а саме у Луганську та Донецьку, розпочалися мітинги під російськими прапорами із закликами приєднатися до росії. Ключову роль у реалізації «проєкту Новоросія» російське керівництво відводило Харкову. Друге за чисельністю місто України розташоване неподалік кордону з рф (на відстані 40 кілометрів), режим перетину якого був вкрай ліберальним, а прикордонний контроль – номінальним (Харук, А. 2025). У разі проведення танкового маршу противник міг подолати цю відстань упродовж двох-трьох годин, що на той момент становило потенційну загрозу швидкого розгортання наступальних дій. Упродовж березня у центрі Харкова тривали організовані та вкрай радикальні проросійські демонстрації зі спробами захопити Харківську обласну державну адміністрацію (далі – ОДА). 6 квітня добре керовані групи проросійських протестувальників оточили будівлю та прилеглі вулиці, провели «сесію» прямо на сходах адміністрації і проголосили «Харківську народну республіку».

У середині ОДА перебували курсанти Академії внутрішніх військ МВС України (з 27 травня 2014 р. – Академія Національної гвардії України) та військовослужбовці військової частини 3005 (Звільнення Харківської ОДА... 2021). За свідченнями Євгена Турунцева, який у той час

навчався в академії, 7 квітня курсанти разом зі співробітниками міліції охороняли громадський порядок. До них підійшли агресивно налаштовані особи, які заявили про проголошення «Харківської народної республіки» та вимагали залишити територію, погрожуючи фізичною розправою. Після цього натовп почав чинити насильницькі дії – штовхати правоохоронців, бити палицями, кидати колеса й пакети з аміаком, підпалювати вхід до будівлі, що було своєчасно припинено курсантами, які загасили колеса водою. Під час спроби штурму протестувальники застосовували каміння та вибухові пакети. Під час цих подій Є. Турунцев отримав важке поранення – вибуховий пакет, закладений під бронежилет, спричинив баротравму легені (Звільнення Харківської ОДА... 2021).

Під час планування операції зі звільнення Харківської ОДА передбачалося, що брати участь в операції будуть спецпідрозділи Нацгвардії. Зважаючи на те, що спеціальні підрозділи «Омега» та «Вега» вже були залучені до виконання завдань, єдиним підрозділом, що залишався у резерві та міг бути задіяний, був полк спеціального призначення «Ягуар», укомплектований військовослужбовцями за контрактом. Під час підготовки до звільнення будівлі Харківської обласної державної адміністрації бійці «Ягуару» очікували сприятливого моменту для проведення штурму. За словами тогочасного Командувача Національної гвардії України Степана Полторака, рішення про початок операції було прийнято вранці, коли противник знизив рівень бойової готовності, зменшив охорону та був упевнений, що активних дій з боку сил правопорядку не відбудеться (Звільнення Харківської ОДА... 2021). Щоб запобігти жертвам серед мирного населення під час звільнення Харківської ОДА, було вжито низку превентивних заходів: правоохоронці перекрили центральну частину міста та призупинили роботу найближчих станцій метрополітену. На світанку 8 квітня почалося звільнення будівлі. «Ягуарівці» малими групами стрімко заходили і прочісували кожен поверх і кабінет, порушників клали обличчям і одягали кайданки. Застосовувати стрілецьку зброю не довелося, лише гранати зі сльозогінним газом. Усього було затримано близько 70 осіб. В операції, тривалістю понад 20 хвилин, взяли участь близько 200 бійців полку «Ягуар».

Активне та рішуче застосування спеціальних підрозділів НГУ на етапі зародження нового осередку сепаратистського опору конституційному ладу України цілковито унеможливило подаль-

ший розвиток подій за донецьким сценарієм (Аллеров, А. & Кривенко, О. 2018). Можна стверджувати, що у разі відсутності вчасного втручання та, як наслідок, проголошення проросійськими бойовиками «Харківської народної республіки», втягування одного з найбільших промислових регіонів України у вогнище гібридної війни мало б катастрофічні наслідки для незалежності та державності України (Як Національна гвардія запобігла... 2018).

У Донецькій і Луганській областях обстановка мала тенденцію до подальшого загострення. Окремий загін спеціального призначення (ОЗСП) Північного оперативно-територіального об'єднання з 4 по 13 квітня забезпечував охорону громадського порядку в Луганську і Донецьку. З квітня озброєні загони під керівництвом кадрових офіцерів рф почали штурмувати місцеві органи влади, незаконно затримувати українських активістів. Координованість дії російських диверсантів 6 квітня 2014 р. втілилась у майже одночасному захопленні будівель обласних державних адміністрацій у Донецьку та Харкові, а в Луганську – приміщення управління Служби безпеки України, де зберігалась значна кількість стрілецької зброї (Гребенюк, М., Грицюк, В. & Щипанський, П. 2020). Останній масовий проукраїнський мітинг у Донецьку відбувався 28 квітня, проте, зазнав нападу з боку осіб у масках, озброєних битами і ланцюгами. На цьому громадянський спротив початку окупації у місті завершився. Так добіг кінця «гібридний» період, що характеризувався штурмами українських військових частин, після чого заворушення перейшли в активну фазу (Найкоротша історія... 2025).

Особливо гостро відчувалась можлива окупація міста Маріуполь. З середини квітня будівлі міської ради, міліції, прокуратури, СБУ та інші ключові об'єкти у місті контролювали незаконні збройні формування. Вони перекрили частину вулиць та облаштували блокпости. Упродовж місяця оперативно-бойова група Західного оперативно-територіального об'єднання НГУ силами двох батальйонів виконувала завдання з охорони громадського порядку в місті (Визволення Маріуполя від проросійських... 2021). Контроль над містом було відновлено 13 червня 2014 року.

На початку травня проросійські бойовики, застосовуючи гранати та стрілецьку зброю, намагалися захопити військову частину НГУ в Луганську (Найкоротша історія... 2025). Вже 3 травня 2014 р. відбулося кілька штурмів в/ч 3035. Під час першого штурму нападники проникли на терито-

рію, використавши «живий щит». Під час другого – обстріляли військову частину з автоматів, кулеметів, мінометів, гранатометів, також було помічено роботу снайперів. Варто зазначити, що цей штурм тривав понад 10 годин, поки противник не витратив боєзапас. Серед особового складу НГУ зазнали поранень три військовослужбовці, втрати нападників склали 20 поранених та шість убитих. Також було знищено автопарк і приміщення штабу, пошкоджено казарму (МВС повідомляє про захоплення... 2014).

Перехід від гібридної форми протистояння до відкритої фази збройного конфлікту відбувся під час подій навколо м. Слов'янськ Донецької області, що ознаменувало зміну характеру війни – від прихованих гібридних дій до відкритого застосування збройної сили. Через своє стратегічне розташування в центрі умовного трикутника Харків – Донецьк – Луганськ, місто стало однією з перших цілей проросійських сил (Буряк, А. 2025). 12 квітня 2014 р. озброєні російські загони спільно з місцевими проросійськими угрупованнями під керівництвом Ігоря Гірка заохпили Слов'янськ. Російська диверсійна група, що налічувала близько 50 осіб, перейшла державний кордон із території рф, захопила будівлі міського відділу міліції та управління Служби безпеки України, узявши під контроль ключові об'єкти міської інфраструктури. Слов'янськ перетворився на один із головних опорних пунктів незаконних збройних формувань, що діяли під проводом російських інструкторів та найманців, і став символом початку масштабної агресії проти України на сході держави.

14 квітня 2014 р. відповідно до ст. 5 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» на виконання Рішення РНБО України від 13.04.2014 «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України», уведеного в дію Указом Президента України від 14 квітня 2014 р. № 405, у східних областях України було розпочато антитерористичну операцію, у рамках проведення якої розпочали виконання службово-бойових завдань сили та засоби НГУ (Історичний дайджест... 2017, с. 14). Участь Національної гвардії у звільненні Слов'янська набуває особливого значення, оскільки саме там уперше відбулося бойове зіткнення між українськими силовими структурами та проросійськими збройними формуваннями.

У 2014 р. місто нараховувало понад 110 тис. мешканців. Слов'янськ мав тактичне значення – його називали воротами Донбасу, оскільки

він розташований на міжнародній трасі М-03, і перекриття її відрізало рух із північного заходу, харківського напрямку, до агломерацій індустріального Донбасу (Путята, Д., Карбівничий, А. & Рудика, В. 2020). В основі замислу лежав принцип не дати змоги незаконним збройним формуванням закріпитися у Красному Лимані та Краматорську. Від Збройних Сил України були залучені підрозділи десантних військ та сил спеціального призначення. Вони мали взяти під охорону важливі об'єкти, зокрема аеропорти, військові містечка, склади озброєння та техніки (Гребенюк, М., Грицюк, В. & Щипанський, П. 2020). Натомість завдання новоствореної Нацгвардії полягало у блокуванні міста з півночі, захисті ключових транспортних шляхів (несенні служби на блокпостах), охороні населених пунктів та взаємодії із частинами ЗС України при проведенні штурмових дій. Так, наприклад, здійснювалась перевірка всього транспорту, який в'їжджав у Слов'янськ. Зокрема, розвідка цього угруповання виявила навколо міста 10 блокпостів незаконних збройних формувань (Історичний дайджест... 2017, с. 14).

2 травня силами та засобами угруповання НГУ в складі 8-го окремого полку спеціального призначення (у складі Сухопутних військ Збройних Сил України), 3-го окремого полку спеціального призначення (у складі Сил спеціальних операцій), 8-го полку спеціального призначення НГУ, ОЗСП 14-ї бригади спеціального призначення, ЗСП 50-го полку, ЗСП Центрального ТУ, 1-го резервного батальйону 27-ї бригади спільно з підрозділами ЗС України, СБУ та Державної автомобільної інспекції при підтримці армійської авіації ЗС України та вертольотів Гвардійської авіаційної бази було зайнято сім блокпостів проросійських бойовиків навколо Слов'янська (Історичний дайджест... 2017, с. 17). Сили анти-терористичної операції поступово відновлювали контроль над прилеглими територіями. Водночас на той час щільність українських блокпостів навколо міста була недостатньою для утримання повного контролю над населеним пунктом. Так, сили АТО не контролювали залізничний переїзд поблизу селища Семенівка.

За свідченнями першого заступника командира частини та начальника штабу Калинівського оперативного полку НГУ Олександра Охріменка, 5 травня 2014 р. два розрахунки підрозділу (по 10 військовослужбовців у кожному) спільно з бійцями спецпідрозділу СБУ «Альфа» та десантниками ЗС України висунулися у напрямку

Слов'янська на бронетранспортерах. Мета операції полягала у забезпеченні зустрічі колони броньованої техніки, що рухалася з Краматорська до Слов'янська. У районі залізничного мосту поблизу Семенівки підрозділ потрапив у засідку. Бій тривав кілька годин; противник, який займав позиції у житловій забудові, вів інтенсивний вогонь по позиціях українських сил. У результаті добре скоординованих дій підрозділів СБУ, НГУ та ЗС України противник зазнав втрат (понад 40 загиблих і близько 200 поранених) та відступив до промислової зони Слов'янська. Під час бою загинули троє українських військовослужбовців, серед яких був гвардієць Віктор Долінський (Дядюк, К. 2019).

Пропагандистські наративи концепції «руського мира» поступово поширювалися на прилеглі міста. Зокрема, схожа ситуація склалась у Краматорську. Проросійські бойовики захоплювали державні установи та неодноразово намагалися штурмувати військовий аеродром, адже після захоплення Слов'янська прагнули створити плацдарм для перекидання та постачання боєприпасів та зброї. Утримував цей стратегічний об'єкт підрозділ Збройних Сил України, проте, потребував підкріплення. До операції із запобігання захопленню аеродрому на вертольотах оперативно прибули спецпідрозділи «Омега» та «Вега». У подальшому до виконання завдання було додатково залучено понад 100 військовослужбовців Центру спеціальних операцій «Альфа» СБУ.

Через два місяці Слов'янськ було звільнено. 5 липня 2014 р. військовослужбовців НГУ одними з перших із боєм увійшли до Слов'янська, захопили штаб проросійських бойовиків та арсенал із російським озброєнням, облаштований у приміщенні місцевої церкви. Під натиском українських військ бойовики І. Гірка відступили зі Слов'янська та Краматорська у напрямку Донецька. Після проведення стабілізаційних дій у місті українські прапори знову були підняті над адміністративними будівлями. Величезний обсяг бойової роботи виконали 1-й і 2-й резервні батальйони. Одним з таких прикладів є бій на блокпосту № 1 поблизу Слов'янська 26 червня 2014 року. Разом із добровольцями до своєї трагічної загибелі 29 травня 2014 р. воював генерал-майор Сергій Кульчицький (Історичний дайджест... 2017, с. 21).

Визволення Слов'янська стало переломним моментом у ході АТО – це був перший великий успіх українських сил. Операція продемонструвала злагоджену взаємодію Національної гвардії, ЗС України та МВС, а також обумовила підви-

щення боєздатності новостворених формувань. Успішна операція мала і морально-психологічне значення, адже довела здатність держави ефективно діяти проти незаконних збройних формувань.

З участі в АТО по знешкодженню озброєних терористичних груп у районі Слов'янська та Краматорська почалося формування угруповання НГУ, до складу якого увійшли: оперативна група Головного управління НГУ, військовий оперативний резерв 21-ї окремої спеціальної моторизованої бригади міліції, окремий загін спеціального призначення, загін спеціального призначення Центрального територіального управління, окремі групи від Академії (розрахунок ЗУ-23-2), 5-ї Слобожанської бригади (у складі бронегрупи), група льотчиків Гвардійської авіаційної бази із базовим табором у м. Ізюм Харківської області.

Від початку червня 2014 р. гвардійці брали участь в операціях сил АТО, зокрема у боях за Красний Лиман та Миколаївку. До 5 червня ОЗСП Північного оперативно-територіального об'єднання взяв участь у штурмі та взятті під контроль Красного Лиману. Силами чотирьох штурмових груп місто було зачищено, частину бойовиків витіснено, місто взято під частковий контроль сил АТО, а на основних напрямках виставлено блокпости (Історичний дайджест... 2017, с. 23). Особливість діяльності НГУ в таких умовах характеризувалась підвищеною складністю відбиття відсічі в умовах міського бою, демонструючи гнучкість і високу координацію із ЗС України.

Варто зазначити, що під час перших операцій бійці Національної гвардії України зіткнулися з незвичним противником, з іррегулярними формуваннями, котрі підтримувалися з-за кордону зброєю та ресурсами. Арсенал бойовиків складала міномети, ПЗРК, артилерія, що постачалась з території рф. Противник унікав класичних форм збройної боротьби, робив ставку на партизанські дії: засідки, раптові удари із наступним відходом, уникнення прямих сутичок на відкритій місцевості та позиційних форм боротьби. У боях противник активно використовував мирне населення як «живий щит».

У другій половині червня 2014 р. Президент України П. Порошенко запропонував план мирного врегулювання ситуації на Донбасі та віддав військовим формуванням наказ про одностороннє припинення застосування зброї з 20 по 30 червня, закликавши ворожу сторону до участі в переговорах Попри так зване перемир'я (Смо-

лій, В. (ред.). 2016, с. 662–664), російські гібридні окупаційні сили продовжили агресивні дії. За тиждень «тиші» загинули 27 та зазнали поранень 69 українських військовослужбовців. У терористичних угрупованнях «ДНР» та «ЛНР» поширювалися заклики на кшталт «Дійдемо до Києва!». Стало зрозумілим, що політичні засоби не спрацьовують і ліквідувати збройне протистояння на сході країни потрібно військовим шляхом. Зважаючи на це, Президент України ухвалив рішення про завершення режиму одностороннього припинення вогню та віддав наказ силам АТО з 1 липня 2014 р. розпочати активні дії.

Висновки. Революція гідності та російська агресія стали каталізаторами формування нової Національної гвардії України, яка вже з перших днів існування була змушена діяти в умовах гібридної війни. Добровольчий рух, що сформувався на Майдані, відіграв вирішальну роль у комплектуванні перших оперативних підрозділів, що визначило високий рівень мотивації бійців новоствореної НГУ.

Особливостями бойового застосування підрозділів НГУ України на першому етапі АТО стало виконання завдання з пошуку, ліквідації блокпостів терористів, забезпечення контролю за територіями, на яких розгорталися війська (сили) ЗС України, організації блокування осередків дислокації НЗФ (на той час у Слов'янську, Маріуполі, Донецьку, Луганську) та недопущення поширення діяльності НЗФ на інші території, що було нетиповим для класичних силових структур поєднанням правоохоронних та військових функцій. Щоб запобігти поширенню терористичної загрози на інші регіони, локалізувати і припинити події на сході України, у складі НГУ почалося формування частин оперативного призначення. Створення резервних батальйонів, зокрема 1-го та 2-го резервних батальйонів оперативного призначення, стало важливим елементом зміцнення обороноздатності держави. Добровольчі підрозділи зуміли швидко інтегруватися у структуру НГУ та взяли участь у бойових діях уже через кілька тижнів після створення.

Активні та рішучі дії підрозділів Національної гвардії України під час подій у будівлі Харківської обласної державної адміністрації, у районах Семенівки, Слов'янська та Красного Лиману засвідчили їхню спроможність виконувати бойові завдання в умовах реального збройного протистояння, а також забезпечувати належний рівень взаємодії із підрозділами суміжних силових структур. Варто зауважити, що операція зі звільнення

Харківської ОДА стала визначальним моментом, що унеможливив реалізацію російського плану створення «Харківської народної республіки». Саме дії підрозділу «Ягуар» продемонстрували високу ефективність спеціальних частин НГУ та важливість своєчасного й рішучого силового втручання.

Дії НГ України у Слов'янську стали прикладом залучення силового відомства до бойових операцій тактичного рівня у складі загального угруповання сил АТО. Слов'янськ став ключовою точкою переходу від гібридної фази конфлікту до відкритої збройної боротьби. Саме тут підрозділи НГУ вперше вступили у прямий бій із російськими диверсійними групами, забезпечив-

ши блокування міста та контроль над важливими операційними напрямками.

Перші місяці російсько-української війни продемонстрували здатність Національної гвардії виконувати широкий спектр завдань – від охорони громадського порядку до участі у бойових операціях проти добре озброєних груп противника, що вплинуло на уповільнення російської агресії та збереження державності України.

Перспективами подальших досліджень є вивчення трансформації структури та завдань Національної гвардії України після 2014 р. в умовах тривалого воєнного протистояння та аналіз бойового досвіду НГУ, здобутого у 2014–2022 рр., та його впливу на реформування системи підготовки особового складу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Національна гвардія України: історія, розвиток, сучасність. (2024). К.: Національна гвардія України, 332 с.

Аллеров, Ю. & Кривенко, О. (2018). Роль і місце Національної гвардії України у структурі сектору національної безпеки і оборони України. *Наука і оборона.* № 3, с. 3–9. DOI 10.33099/2618-1614-2018-4-3-3-9.

Бойовий шлях Національної гвардії України. (2024). Київ: Головне управління Національної гвардії України, 305 с.

Буряк, А. (2025). Цей день в історії: банда Гірка заховала Слов'янськ. URL: <https://tinyurl.com/2dkwkye5> [дата зверн.: 05.11.2025].

Визволення Маріуполя від проросійських бойовиків. Хроніка 2014. (2021). URL: <https://tinyurl.com/2pnr7nx6> [дата зверн.: 08.11.2025].

Гребенюк, М., Грицюк, В. & Щипанський, П. (2020). Історична періодизація антитерористичної операції на сході України (14 квітня 2014 – 30 квітня 2018 рр.). *Український історичний журнал.* № 4, с. 176–191. <https://doi.org/10.15407/uhj2020.04.176>

Дядюк, К. (2019). «Це був шок і усвідомлення, що почалася війна»: історія бою під Семенівкою з вуст колишніх «ягуарівців». URL: <https://tinyurl.com/dvmбесу3> [дата зверн.: 06.11.2025].

Звільнення Харківської ОДА. Як Нацгвардія запобігла створенню псевдореспубліки «ХНР». (2021). URL: <https://tinyurl.com/ytwabmv7> [дата зверн.: 07.11.2025].

Зелений, В. (2024). Особливості службово-бойової діяльності частин та підрозділів Національної гвардії України у війні Росії проти України. (Ред. А. Киридон). *Російсько-українська війна (лютий 2014 – лютий 2024 рр.). Простір екзистенційних запитань і пошук відповідей.* Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво»; Воєнно-науковий відділ штабу Командування Сил ТрО ЗСУ, с. 53–58.

Історичний дайджест Національної гвардії України (2014–2016). (2017). Київ, 321 с.

МВС повідомляє про захоплення військової частини в Луганську. (2014). URL: <https://tinyurl.com/44dte54f> [дата зверн.: 03.11.2025].

Найкоротша історія російсько-української війни. (2025). URL: <https://tinyurl.com/mw52r6pv> [дата зверн.: 05.11.2025].

Національна гвардія України. 10 років на захисті країни. (2024). Київ: Головне управління НГУ, Вип. 35, 55 с.

Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. №876-VII. (2014). *Відомості Верховної Ради України.* № 17, Ст. 594.

Путята, Д., Карбівничий, А. & Рудика, В. (2020). Так починався Слов'янськ. URL: <https://militaryni.com/uk/articles/tak-pochynavsya-slov-yansk/> [дата зверн.: 06.11.2025].

Руснак, І. (заг. ред.). (2017). *Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016)*. Київ: НУОУ, 162 с.

Смолій, В. (ред.). (2016). *25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави*. Київ: Інститут історії України НАН України, 795 с.

Харук, А. (2025). *Російсько-українська війна: бої за Харків і Харківщину (2022)*. Київ; Львів: Видавництво РАЦІО, 144 с.

Як Національна гвардія запобігла існуванню так званої ХНР. (2018). URL: <https://tinyurl.com/3hnm3es> [дата зверн.: 12.11.2025].

REFERENCES

Natsionalna hvardiia Ukrainy: istoriia, rozvytok, suchasnist. (2024). [The National Guard of Ukraine: history, development, present day]. K: Natsionalna hvardiia Ukrainy, 332 s. [in Ukrainian].

Allerov, Yu. & Kryvenko, O. (2018). Rol i mistse Natsionalnoi hvardii Ukrainy u strukturі sektoru natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy [The role and place of the National Guard of Ukraine in the structure of Ukraine's national security and defence sector]. *Nauka i oborona*. № 3, s. 3–9. DOI 10.33099/2618-1614-2018-4-3-3-9. [in Ukrainian].

Boiovyi shliakh Natsionalnoi hvardii Ukrainy. (2024). [The path of the National Guard of Ukraine]. Kyiv: Holovne upravlinnia Natsionalnoi hvardii Ukrainy, 305 s. [in Ukrainian].

Buriak, A. (2025). Tsei den v istorii: banda Hirkina zakhopyla Sloviansk [This day in history: Girkin's Gang captures Sloviansk]. URL: <https://tinyurl.com/2dkwkye5> [Accessed: 05.11.2025]. [in Ukrainian].

Diadiuk, K. (2019). «Tse buv shok i usvidomlennia, shcho pochalasia viina»: istoriia boiu pid Semenivkoiu z vust kolyshnykh «yahuarivtsiv» [“It was a shock and realization that the war had begun”: the story of the battle near Semenivka from the lips of former “Jaguar” soldiers]. URL: <https://tinyurl.com/dvm6ecy3> [Accessed: 06.11.2025]. [in Ukrainian].

Hrebenuk, M., Hrytsiuk, V. & Shchypanskyi, P. (2020). Istorychna periodyzatsiia antyterorystychnoi operatsii na skhodi Ukrainy (14 kvitnia 2014 – 30 kvitnia 2018 rr.) [Historical periodisation of the anti-terrorist operation in eastern Ukraine (14 April 2014 – 30 April 2018)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 4, s. 176–191. <https://doi.org/10.15407/uhj2020.04.176>. [in Ukrainian].

Istorychnyi daidzhest Natsionalnoi hvardii Ukrainy (2014–2016). (2017). [Historical Digest of the National Guard of Ukraine (2014–2016)]. Kyiv, 321 s. [in Ukrainian].

Kharuk, A. (2025). *Rosiisko-ukrainska viina: boi za Kharkiv i Kharkivshchynu (2022)* [Russian-Ukrainian War: Battles for Kharkiv and Kharkiv Region (2022)]. Kyiv; Lviv: Vydavnytstvo RATsIO, 144 s. [in Ukrainian].

MVS povidomliaie pro zakhoplennia viiskovoi chastyny v Luhansku. (2014). [The Ministry of Internal Affairs reports the capture of a military unit in Luhansk]. URL: <https://tinyurl.com/44dte54f> [Accessed: 03.11.2025]. [in Ukrainian].

Naikоротsha istoriia rosiisko-ukrainskoi viiny. (2025). [The shortest history of the Russian-Ukrainian war]. URL: <https://tinyurl.com/mw52r6pv> [Accessed: 05.11.2025]. [in Ukrainian].

Natsionalna hvardiia Ukrainy. 10 rokiv na zakhysti krainy. (2024). [National Guard of Ukraine. 10 years of defending the country]. Kyiv: Holovne upravlinnia NHU, Vyp. 35, 55 s. [in Ukrainian].

Pro Natsionalnu hvardiiu Ukrainy [On the National Guard of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13.03.2014 r. № 876-VII. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 17, art. 594. [in Ukrainian].

Putiata, D., Karbivnychy, A. & Rudyka, V. (2020). Tak pochynavsia Sloviansk [This is how Sloviansk began]. URL: <https://militarnyi.com/uk/articles/tak-pochynavsya-slov-yansk/> [Accessed: 06.11.2025]. [in Ukrainian].

Rusnak, I. (ed.). (2017). *Bila knyha antyterorystychnoi operatsii na Skhodi Ukrainy (2014–2016)* [The White Book of Anti-Terrorist Operation in the East of Ukraine in 2014–2016]. Kyiv: НУОУ, 162 s. [in Ukrainian].

Smolii, V. (ed.). (2016). *25 rokiv nezalezhnosti: narysy istorii tvorennia natsii ta derzhavy* [25 years of independence: essays on the history of nation and state building.]. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 795 s.

Vyzvolennia Mariupolia vid prorosiiskykh boiovykiv. Khronika 2014. (2021). [The liberation of Mariupol from pro-Russian militants. Chronicle 2014]. URL: <https://tinyurl.com/2pnr7nx6> [Accessed: 08.11.2025]. [in Ukrainian].

Yak Natsionalna hvardiia zapobihla isnuvanniu tak zvanoi KhNR. (2018). [How the National Guard prevented the existence of the so-called KhNR]. URL: <https://tinyurl.com/3hmhm3es> [Accessed: 12.11.2025]. [in Ukrainian].

Zelenyi, V. (2024). Osoblyvosti sluzhbovo-boiovoi diialnosti chastyn ta pidrozdiliv Natsionalnoi hvardii Ukrainy u viini Rosii proty Ukrainy [Features of the combat operations of the Ukrainian National Guard units and subunits in Russia's war against Ukraine]. (Red. A. Kyrydon). *Rosiisko-ukrainska viina (liutyi 2014 – liutyi 2024 rr.). Prostir ekzystensiiynykh zapytan i poshuk vidpovidei*. Kyiv: Derzhavna naukova ustanova «Entsyklopedychne vydavnytstvo»; Voienno-naukovyi viddil shtabu Komanduvannia Syl TrO ZSU, s. 53–58. [in Ukrainian].

Zviltennia Kharkivskoi ODA. Yak Natshvardiia zapobihla stvorenniu psevdorespubliky «KhNR». (2014) [Liberation of the Kharkiv Regional State Administration. How the National Guard prevented the creation of the pseudo-republic of the “KhPR”]. URL: <https://tinyurl.com/ytwabmv7> [Accessed: 07.11.2025]. [in Ukrainian].

Maryna PAVLIK

*Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
(Lviv, Ukraine)*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5864-3972>

**PARTICIPATION OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE
IN SPECIAL AND COMBAT ACTIONS DURING THE FIRST STAGE
OF THE ANTI-TERRORIST OPERATION IN EASTERN UKRAINE (APRIL 14 –JULY 5, 2014)**

The article analyses the participation of the National Guard of Ukraine in repelling the armed aggression of the Russian Federation during the period from April to July 2014.

The relevance of the study is determined by the insufficient coverage in scholarly literature of the role played by the National Guard during the first months of countering Russian aggression, when its units performed tasks under conditions of hybrid warfare, limited preparation time, and rapidly changing operational circumstances that required high levels of professionalism and operational mobility.

The article systematizes available sources and summarizes factual data on the participation of the National Guard of Ukraine in stabilizing the situation in the Donetsk and Luhansk regions. This included the deployment of reserve battalions, the protection of government institutions and strategic facilities, countering sabotage and reconnaissance groups, and participation in the liberation of several settlements.

Particular attention is paid to the events in Kharkiv and the role of the Jaguar Special Forces regiment in preventing the proclamation of the so-called “Kharkiv People’s Republic”.

The scientific novelty of the study lies in introducing a generalized description of the combat activities of National Guard units during the specified period into scholarly circulation, clarifying their actual contribution to the first stage of the Anti-Terrorist Operation, and identifying patterns in the adaptation of security forces to new forms of warfare.

Keywords: *Anti-Terrorist Operation, armed aggression, Russian-Ukrainian war, National Guard of Ukraine, Kharkiv, Sloviansk.*

Стаття надійшла 13.11.2025

Стаття прийнята до друку 21.11.2025